

ІННОВАТИКА ТА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ЕКОНОМІКА (теоретико-методичний аспект)

Олександр Бутнік-Сіверський,
завідувач економіко-правового відділу НДІ інтелектуальної
власності АПрН України, доктор економічних наук,
професор, член-кореспондент АН України

Ознаки, які властиві економіці знань або інформаційній економіці
Динамічний економічний розвиток України можливий лише на основі інновацій, глибокої та комплексної модернізації економіки і суспільства в цілому. В основу такої модернізації, зазначають В.Геець та В.Семиноженко, покладено економіку знань як багатовимірну категорію, яка пов'язана в сучасному вимірі, перш за все, з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій, що мають інформаційну основу і втілюються в інноваціях 1, с. 8 та у виробленій інноваційній продукції, що забезпечує відповідний приріст доходу (прибутку), який є одним з головних показників ефективності економіки, її рентабельності. Такий тип розвитку, зазначає А.Чухно, *що базується на науково-технологічному удосконаленні виробництва*, набагато точніше визначено як **інноваційний**, тобто такий, що *передбачає постійні нововведення* [2, с. 4]. І далі, зазначає А.Чухно, історія свідчить, що роль *факторів виробництва* є визначальною не лише в економіці, але й у розвитку суспільства. Коли поряд із землею і працею з'явився новий фактор виробництва — капітал, який отримав адекватну форму у вигляді машин-

ного виробництва, то й економіка, і суспільство стали капіталістичними. Так само *поява нового фактора виробництва — інформації та знань* — зумовила виникнення і поширення **інформаційної економіки** або **економіки знань**, а суспільство стало називатися **інформаційним**, або **суспільством знань**. Отже, в наш час розвинуті країни відкрили нову стадію цивілізаційного прогресу — інформаційну (постіндустріальну) і визначили **інформатизацію економіки та суспільства** як шлях становлення нової економіки й нового суспільства [2, с. 7].

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інноваційний тип розвитку", що визначає інформатизацію економіки та суспільства на основі постійних нововведень;
- "новий фактор виробництва — інформації та знання", що зумовило виникнення і поширення інформаційної економіки або економіки знань.

За визначенням В.Гейця, **економіка знань** (знанневомістка економіка) — це економіка, в якій і спеціалізовані, і повсякденні знання є джерелом зростання. І далі, в економіці знань визначальним є **інтелектуальний потенціал суспільства**,

на який вона спирається і який становить сукупність повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, які нагромаджені в свідомості людей та матеріалізовані в технологічних способах виробництва [3, с. 6]. При цьому А. Чухно підкреслює, що сучасна епоха як перехід людства від індустріальної до інформаційної (постіндустріальної) стадії розвитку означає, що поряд з індустріальними, менш ефективними, технологіями дедалі більшого поширення набувають *інформаційно-комунікаційні технології* як більш сучасні й прогресивні, бо саме вони визначають становлення суспільства знань, *інформаційної економіки* [2, с. 9].

В.Геець зауважує, що наукові розробки, які відповідатимуть *технологічному укладу виробництва і системі управління, що ґрунтуються на інформаційно-комунікаційних технологіях*, стануть продуктивною силою тільки у випадку безперервної масової трансформації у буденне знання, а також коли масово стає звичаєм буденна діяльність за рахунок *нагромадження наукових знань*, звільняючи тим самим простір і ресурси для нагромадження нових [2, с. 6].

Зауважимо, що тут В.Геець визначає головні ознаки та економічну сутність змін, які стануть продуктивною силою за умови безперервної масової трансформації нових знань у буденне знання, а нагромадження наукових знань якісно прискорює перехід до епохи систем комунікацій.

Методологія переходу до епохи знань складна і має відповідне наукове обґрунтування. Визначення її з огляду наукових досліджень, поглядів учених дозволяє розкрити ди-

наміку корінних змін у суспільстві, врахувати світовий досвід, визначити специфіку і особливості розвитку економіки України на шляху інноваційних перетворень, а також подальшої інтеграції у світове товариство.

Варто зауважити, що використане сьогодні поняття "уклад" означає встановлення певного порядку чогонебудь. Технологічний уклад виробництва характеризується **єдиним технічним рівнем** складових його виробництва, пов'язаних вертикальними та горизонтальними потоками якісно однорідних ресурсів, які спираються на загальні ресурси кваліфікаційної робочої сили, загальний науково-технічний потенціал і певні технології [Глазьев С., 4]. *Технологічний уклад* — це цілісна стійка економічна система, конкретне якісне наповнення якої слугує її характерною відмінною ознакою. Відмінності в технологіях, в рівнях якості продукції, переважно використовуваних видах енергоносіїв (вугілля, нафта, газ, електрика тощо), управлінських та інших механізмах розподіляються за *укладами* — *однорідними сукупностями технологій* [Федулова Л., 5].

Кожний технологічний уклад, аналізує Н.Краснокутська [6, с. 30-42], є самовідтворюючою цілісністю, унаслідок чого технічний розвиток економіки не може проходити інакше, ніж шляхом послідовної зміни технологічного укладу. Життєвий цикл кожного укладу має **три фази розвитку** і визначається досить довгим періодом існування. *Перша фаза* припадає на зародження і формування нового технологічного укладу в надрах попереднього і, спираючись на існуючий виробничий потенціал, набуває подальшого розвит-

ку. *Друга фаза* пов'язана зі структурною побудовою економіки на базі нової технології виробництва і збігається з домінуванням певного технологічного укладу. *Третя фаза* починається "зрілістю" життєвого циклу технологічного укладу, закінчуючись повним затуханням і відмиранням старіючого технологічного укладу.

Технологічний уклад має складну внутрішню структуру, ядром якої є сукупність базових (радикальних) технологій, що є принципово новими технологіями, які створені на базі раніше не відомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, що докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві.

За визначенням Г.Менша [7], *базові технології* — це подія, коли вперше організується регулярне виробництво або вперше створюється організований ринок відкритого матеріалу, процесу або вперше розробленого технічного виробу. Радикальні нововведення далеко не завжди відрізняються грандіозністю рішень. Вони можуть бути гранично елементарними та нести хвильовий характер виникнення. Саме оновлення технологічної бази, зауважує Н.Краснокутська, викликає зміни в побудові господарської системи та її організаційної структури, зміни технологічного укладу. Базові технології - це основа нових галузей промисловості і багатьох прикладних технологій, які використовуються для модернізації існуючого виробництва [6, с. 33]. Варто зауважити, що у сучасній інтерпретації **технологія** — це сукупність виробничих процесів, науково-технічних і професійних знань, методів, засобів виробництва, нової техніки, які забез-

печують перетворення природної речовини в продукти промислового і побутового використання [6, с. 30]. Завдяки сучасним технологіям випускається дедалі більше різноманітних виробів, що дає споживачам можливість широкого вибору аж до індивідуалізації продукту чи послуг.

Перехід від однієї технології до іншої не є поступовим і неперервним. На думку американського дослідника Р.Фостера 8, нові технології — це раптовість, а не запрогнозований процес, це розрив, а не поступовість. Р.Фостер запроваджує поняття технологічного розриву, який знаменує перехід від однієї технології до іншої, а розвиток кожної технології характеризується за допомогою логістичної S-подібної кривої, яка виступає як основний аналітичний засіб. S-подібна крива відображає залежність між витратами, пов'язаними з розробкою нової технології чи нового продукту, та результатами, одержаними від укладених коштів. Спочатку, коли кошти вкладаються в дослідження, успіхи дуже незначні, потім, коли використовують ключові для досягнення успіхів знання, які реалізуються у вигляді розробок, результати покращуються стрибкоподібно. У міру подальшого інвестування додаткових коштів у процес чи продукт з метою удосконалення, технічний прогрес досягається важче і коштує ще дорожче. Це свідчить про існування межі ефективного використання тієї чи іншої технології. Уміння розпізнавати межі ефективного використання технологій має вирішальне значення для досягнення успіху компанією (фірмою), підприємством, бо така межа — ознака необхідності розроблення нової технології.

Перехід від однієї групи технологій до іншої називається *технологічними розривами*. Виникає розрив між S-подібними кривими і починає формуватись нова S-подібна крива, але на базі нових знань. S-подібні криві "ходять" завжди парами, проміжок між парою кривих і відображає розрив — точку, де одна технологія замінюється іншою. *Подолання технологічних розривів називається технологічним проривом*. Це принципово нові рішення. Поняття "прорив" означає вирішення проблем нетрадиційним шляхом.

На практиці одинична технологія не може задовольнити потреби суспільства. Майже завжди існують конкуруючі технології, кожна зі своєю S-подібною кривою. Розшифрувати розрив S-подібних кривих, коли він виникає, дуже складно.

Зміна базових технологій супроводжується виникненням промислових революцій, які мають не тільки технічні, а й соціальні наслідки.

Промислові революції XIX-XX ст. створили умови для *індустріалізації*, яка звільнила людство від тяжкої фізичної праці, призвела до урбанізації, змінила ритм соціального життя. Дух індустріальної епохи був механістичним, відповідно до "характеру машин" виникли соціальні інститути (бюрократична ієрархія, спеціалізація тощо).

На зміну індустріальній епосі прийшла *постіндустріальна* — епоха систем комунікацій, яка підвищила рівень соціальної складності і веде до корінних змін у суспільстві.

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інтелектуальний потенціал суспільства", що визначає сукупність повсякденних (буденних) і спеціалізованих (наукових) знань, які

нагромаджені та матеріалізовані в технологічних способах виробництва (звернемо на це увагу);

- "інформаційно-комунікаційні технології", які в інформаційній економіці відповідають технологічному укладу виробництва і системі управління, що характеризується єдиним технологічним рівнем, однорідними сукупностями технологій;
- "технологічний уклад", як цілісна стійка економічна система з однорідними сукупностями технологій, які характеризуються єдиним технічним рівнем;
- "базові технології", які є радикальними, принципово новими технологіями, створені на базі раніше не відомих законів і закономірностей, винаходів, відкриттів, які докорінно змінюють зміст різних видів діяльності в суспільстві;
- "технологічний розрив", який знаменує перехід від однієї технології до іншої з більш високим рівнем знань, які реалізуються у вигляді розробок, результати яких покращуються стрибкоподібно;
- "технологічний прорив", який характеризується подоланням технологічних розривів на основі принципово нових рішень, які пов'язані з вирішенням проблем нетрадиційним шляхом.

Що стосується системи управління, то Н.Апатова розглядає інформаційну економіку як *економічну систему суспільства*, виділяючи п'ять елементів цієї системи [9, с. 60-61]:

- 1) **нові продуктивні сили**, які привнесли до неї автоматизацію, інформаційний ресурс і комп'ютерну техніку зі світовою системою Інтернет.

На перше місце серед категорій, які характеризують продуктивні сили виходять *знання, які мають ідеальне і матеріальне втілення*: в освіті, технологіях, виробничій кваліфікації спеціалістів, а також у новій техніці, організаційних системах, продуктах і послугах. Оскільки найважливішим ресурсом стає інтелектуальний капітал, то засоби виробництва немовби переходять до голів-новаторів, тих, хто створює нові цінності. Якщо в індустріальній економіці пріоритет був у машин, і при цьому виникла проблема відчуження людини від результатів її праці, то в інформаційній економіці високоінтелектуальна розумова праця повернула людину на чільні позиції у відношенні до засобів праці та зняла тим самим проблему відчуження. Це сталося тому, що знання, вкладені виробником у продукт праці, залишилися у ньому і можуть бути використані багаторазово;

- 2) *впровадження інформаційних технологій* у виробництво, торгівлю та послуги, а також з розвитком комп'ютерної мережі Інтернет, яка є базою для створення сітьових підприємств і сітьового інтелекту. Інформаційні та сітьові технології визначають *технологічний спосіб виробництва*, який теж формується техніко-економічними відносинами спільно з продуктивними силами;
- 3) *змінюється характер праці*, і в цьому зв'язку виникають нові форми організаційно-економічних відносин. Із зростанням обсягів використовуваних у вироб-

ництві знань і потреб у нових знаннях, *як економічну стали розглядати й інтелектуальну діяльність*. Зміні характеру праці сприяють також децентралізація та деурбанізація виробництва;

- 4) *пріоритет особи працівника*, оскільки такий працівник вільно володіє необхідною інформацією і знаннями, є незалежним від власності на засоби виробництва і має високу мобільність;
- 5) *відбуваються структурні зміни* на макро- і мікрорівнях системи господарювання, а також *глобалізація бізнесу* на інноваційній основі.

Тут виділені нами ключові ознаки:

- "інтелектуальний капітал", як найважливіший ресурс, авансована інтелектуальна вартість у процесі господарської діяльності;
- "знання", які мають ідеальне і матеріальне втілення та можуть бути використані неодноразово;
- "технологічний спосіб виробництва", який характеризує впровадження інформаційних технологій та за певним рівнем, характеризується за ознакою технологічного укладу;
- "інтелектуальна діяльність", як економіка використовуваних у виробництві нових знань;
- "структурні зміни", які відбуваються на макро- і мікрорівнях системи господарювання;
- "глобалізація бізнесу", що свідчить про зняття обмежень інтелектуальної діяльності в умовах інформатизації та сітьових технологій з метою отримання доходу або інших переваг.

Глобалізація інформаційного простору, на думку А. Чухно, сприяє

розширенню інформаційного обміну та розвитку міжнародного співробітництва, взаємодопомозі у розвитку бізнесу, науки, культури та освіти, усуненню часових і просторових бар'єрів, розв'язанню проблем побудови розвинутого інформаційного суспільства [10, с. 15]. Розвиваючи цю тезу, Н.Краснокутська розкриває економічну природу цього явища, а саме [6, с. 36-37]: технічні новації, засоби зв'язку, нові інноваційні технології збільшують ступінь соціальної зв'язуваності. Межі економічних і соціальних комунікацій розширюють свої масштаби, стають складнішими. Фірми, компанії створюють міжнародні альянси (олігополії), вступають у партнерство зі споживачами, своїми постачальниками, стаючи частиною комунікаційних мереж. Державні і фінансові кордони втрачають своє значення. У світовому просторі розвивається *техноглобалізм* — розширення міжнародної передачі (трансферу) технологій.

Міжнародна передача технологій (international technology transfer) — це сукупність економічних відносин між фірмами різних країн у сфері використання закордонних науково-технічних досягнень.

Таким чином, розвиток базових (радикальних) технологій є основним чинником економічного зростання, точкою опори для розробки варіантів їх науково-технічного тиражування. Нова технологія "приходить" не одна, а у зв'язці з іншими, взаємодоповнюючи прикладними технологіями. Виникають "пучки" ("*кластери*" — за визначенням Й.Шумпетера) технологій, які стимулюють розвиток нових галузей, різноманітних товарів і динамізм ринків. Це скорочує життєвий цикл

виробів, примушує фірми виробляти товари в невеликих кількостях, збільшуючи частку дослідницької роботи за рахунок зниження затрат фізичної праці. Усе це відбувається швидко, бо час створення товару і виходу його на ринок стає рушійним чинником конкуренції.

Виділяючи ключові ознаки — терміни, таким методичним прийомом хотілось би звернути увагу на нові ознаки, які властиві економіці знань або інформаційній економіці (Information Economy).

Іноватика — складова економіки знань

Сучасна економічна наука, яка спирається на цивілізаційний підхід, виходить з того, як зазначає А.Чухно, що визначальним фактором розвитку економіки і суспільства в цілому є технологічний спосіб виробництва [11, с. 16]. І далі, для нового суспільства характерним є підрив ринкових відносин, насамперед, їх основного закону — закону вартості, еквівалентних відносин. Отже, короткий розгляд основних рис нової економіки показує, що індустріальна економіка і постіндустріальна відрізняються докорінно, характеризуються протилежними рисами: матеріальне — нематеріальне виробництво; земля, капітал і праця — інформація і знання; праця, що базується на матеріальному інтересі — творча праця як внутрішня потреба; ринкова економіка — підрив її [11, с. 20].

На цій основі ґрунтується "нова економіка", яку називають інноваційною. Як зауважує П.Єщенко, сучасні знання необхідно формувати з урахуванням усього різноманіття наукових теорій, які підтвердили свою практичну значимість. До того

ж всі теорії мають бути адаптовані до конкретно-історичних умов певної країни [12, с. 61]. З огляду на зауваження П.Єщенко і визначення ознак, які властиві економіці знань, можна стверджувати, що сучасна цивілізаційна економіка збагатилася "теорією інновацій", яка визначає інноваційний тип розвитку. В основі цієї теорії покладено "теорію еволюційного розвитку", засновником якої був Й.Шумпетер. Розглянемо цю економічну конструкцію більш детально.

Сучасна економічна теорія є основою економічної політики, обґрунтуванням правильних дій різних суб'єктів господарювання в сфері практичної діяльності. Ця функція економічної теорії, з позиції С.Мочерного, В.Симоненко, В.Секретарюка та О.Устенко, найбільш яскраво виявляється при розподіленні цієї теорії на *нормативну* (тобто таку, яка не тільки пояснює економічні явища та процеси, але й сприяє виробленню економічної політики, конкретних рекомендацій уряду та іншим суб'єктам господарювання) та *позитивну* (яка тільки описує такі явища та процеси, але не розкриває присутні між ними причинно-наслідкові, внутрішньо необхідні зв'язки) [13, с. 21].

Практична функція економічної теорії спрямована: на пошук найбільш раціональних шляхів підвищення ефективності виробництва, господарського механізму, різних форм власності; вести пошук нових організаційно-господарських форм; вивчати досвід світового розвитку; запозичувати з нього найбільш прогресивні економічні форми розвитку світової цивілізації.

При цьому автор виходить з політекономічних позицій, тобто з

додержання принципів, що держава повинна бути активним учасником господарського життя країни, виходити з причинно-наслідкових зв'язків в економічних явищах та процесах, додержуючись якісного і сутнісного аналізу в сполученні з кількісними характеристиками, в об'єктивному сполученні з суб'єктивними оцінками та цивілізаційним підходом.

Сучасна економічна теорія збагатилася новим напрямком розвитку, до якого віднесено *науку інноватику* (Innovation Science), яка перебуває на початковому етапі свого розвитку, і в ній відокремлюється *Інтелектуальна власність* (Intellectual Property), як право на результат інтелектуальної діяльності, та Інтелектуальна економіка (Creative Economy) або Економіка інтелектуальної власності, яка в основі спирається на теорію і методологію Інтелектуального капіталу (Intellectual Capital).

Іноді інноватику ототожнюють з інноваційною економікою, звужуючи її до економічної проблематики суспільства, регіону, підприємства в противагу з динамікою економічного розвитку, економічного прориву, науково-технічного прогресу. При цьому не розглядаючи інноватику як науку, яка базується на інноваційній теорії і є новим кроком розвитку самої економічної теорії з позиції діалектичного пізнання оновлюваної цивілізації.

Іноді інноватику розглядають як галузь науки, що вивчає закономірності розвитку інноваційних підприємств [14, с. 9], у відриві від загальної економічної теорії, звужуючи інноватику до технократичності.

З позиції сучасних поглядів, А.Чухно у своєму дослідженні

"Й.Шумпетер — засновник еволюційної економічної теорії" [15] зазначає: "Інноваційно-еволюційна чи просто еволюційна, економічна теорія, створена Й.Шумпетером, стає дедалі більш поширеною і визначальною в сучасному світі. У його головних працях "Теорія економічного розвитку" (1912), "Економічні цикли" (1939), "Капіталізм, соціалізм і демократія" (1942) та ін. викладено основоположні теоретичні ідеї та методологічні підходи, які визначили формування нової, еволюційної парадигми економічної теорії" [15, с. 65]. Завдяки своїй методології Шумпетер у праці з економічної еволюції ґрунтовно розкриває процес нагромадження знань і передбачає у майбутньому виникнення і розвиток економіки знань. Його метод економічної еволюції, в тому числі *теорія інновацій*, будучи застосованою до такої галузі, як наука, дозволяє розкрити внутрішній механізм і етапи її розвитку. Шумпетер виходить з того, що наука стала галуззю народного господарства із своїм обладнанням, спеціальними технологіями, методами та аналітичним апаратом, а її продукт, по суті, нічим не відрізняється від виробничого продукту. Тому трансформації у матеріальному виробництві відбуваються в інтелектуальній сфері, а процес розвитку науки — у відповідності з *теорією інновацій*, розробленою Шумпетером насамперед для матеріального виробництва. Це дало йому підстави дійти до висновку, що аналітичний прогрес в економічній науці нерозривно пов'язаний з технологічним прогресом, як матеріальне виробництво — з інтелектуальним розвитком. Він показав, що внутрішні, ендогенні фактори визначають зміни, а під-

приємець, впроваджуючи нововведення у період спокою і рівноваги, викликає порушення рівноваги, а значить, безперервності розвитку. Такі нововведення він називає інноваціями, а рух економіки подає у вигляді кругообігу [15, с. 66-67].

Важливою складовою еволюційної економічної теорії є вчення про *інноваційний тип економічного розвитку* — інноваційний, породжений новою епохою, епохою перетворення науково-технічного прогресу на вирішальний фактор економічного зростання.

Інноваційна політика Шумпетера, зазначає А.Чухно, увібрала в себе напрацювання таких визначних економістів, як М.Туган-Барановський, М.Кондратьєв, які зробили значний внесок у пізнання характеру суспільно-економічного розвитку. М.Туган-Барановський показав, що циклічний характер розвитку економіки визначається закономірностями циклічного відтворення основного капіталу, що це не якісь зовнішні фактори, а внутрішні властивості економічної системи, яка потребує для свого розвитку нових техніки і технології. Ідеї М.Туган-Барановського набули подальшого розвитку в теорії "довгих хвиль" М.Кондратьєва, цикл яких охоплює більш як півстоліття і чинники яких містяться у технічних винаходах, їхньому широкому застосуванні.

Праці зазначених учених показали, що науково-технічний прогрес — це не щось зовнішнє у відношенні до економіки, а її внутрішній "мотор", її "локомотив". Заслуга Шумпетера полягає в тому, що він, спираючись на ці теорії, розкрив внутрішній механізм технологічних змін, створив цілісну теорію інноваційного типу розвитку [15, с. 71].

Узагальнюючи, можна відмітити, що наука інноватика, як складова економічної теорії, містить в собі розкриття інноваційної теорії та методології. Саме вона має завдання, спираючись на економічні закони, визначити сталі причинно-наслідкові зв'язки між різними категоріями, які характеризують явища, пов'язані з інноваціями, інноваційним процесом, інноваційним типом економічного розвитку. З наукою інноватикою пов'язують розвиток системи управління ефективністю в умовах інноваційної діяльності, удосконалення структури та складових економіки знань, дослідження внутрішньої динаміки економічної системи (економічних систем) з глобальними світовими економічними і соціальними процесами, посилення процесів міжнародної інтеграції національних економік та швидким темпом модернізації життя на основі інноваційних зрушень.

За визначенням Н.Краснокутської, *інноватика*, як наука, вивчає закономірності процесів розвитку, формування новацій, нововведень, механізмів управління змінами, подолання опору нововведенням, адаптації до них людини, використання та поширення інноваційних потоків, інноваційної діяльності, їх впливу на сферу конкуренції, на розвиток суспільства в цілому [6, с. 8].

В.Геєць та В.Семиноженко в своєму дослідженні **виділяють інноваційну компоненту**, оскільки інновації передбачають не лише технічно і технологічно нові продукти, але й нові ринки, залучення і використання творчого потенціалу нації [1, с. 225], а також наявність **системи (механізмів) формування та передачі знань** від зародження та втілення в нових технологіях і про-

дукції, що має інноваційний характер, тобто йдеться про процеси **дифузії знань**, які мають як ендогенний, так і екзогенний вимір [1, с. 21]. Ці механізми, відмічають автори дослідження, мають ураховувати — **головним виробничим ресурсом стає саме інтелект**, що характеризується високою продуктивністю, мобільністю та здатністю до відновлення [1, с. 180].

Н.Краснокутська [6, с. 89] визначає, що **предметом інноватики** є створення, освоєння і поширення різного типу інновацій. **Специфіка інноватики** полягає в тому, що вона є міждисциплінарною методологією особливого типу. Інноватика забезпечує таке **інтегрування знань**, у процесі якого спеціальні науки (економіко-управлінські, соціологія, психологія, кібернетика, філософія та ін.) зберігають свою самостійність і специфічність, але їх теоретичні концепції і фактичні дані об'єднуються навколо методів дослідження проблем інновацій та інноваційної діяльності, інтегруючи різноманітні наукові знання з метою підвищення їх практичної ефективності.

На думку вчених, в інноватиці як у науковому напрямі виокремлюють дві взаємодоповнюючі складові: теоретичну інноватику і прикладну.

Теоретична інноватика вирішує проблеми створення і розвитку наукової методології інноватики, теоретичні проблеми синтезу інноваційно складних організаційно-технічних систем (нових знань, ідей, нових технологій, винаходів, відкриттів).

Під **прикладною інноватикою** розуміється в різних галузях господарювання напрям інноваційної діяльності з вирішенням проблем планування, організації і реалізації

нововведень. Кінцевим результатом інноваційних досліджень є досягнення практичного ефекту для забезпечення суспільного добробуту держави, людства в цілому.

Наука інноватика сьогодні розвивається в різних напрямках, які пов'язані з інноваціями, інноваційною діяльністю, інноваційним бізнесом, інноваційним менеджментом, глобалізацією знань тощо. В межах її знаходять обґрунтування теорія, методологія і практика становлення нової економіки, а на її основі нового суспільства.

Визначаючи характер перехідних процесів до економіки знань, В.Геєць звертає увагу, що серед інших механізмів і способів розширення буденних знань, наближених до спеціалізованих, і поряд з освітніми та мотивованими рівнями, що є основою високопродуктивної праці, існує розвиток трансферу технологій та інновацій. Останні є способом реалізації спеціалізованих знань через патентно-ліцензійну діяльність, оренду нової техніки, диверсифікацію діяльності та об'єднання окремих підприємств, колективів, а також через розширення іноземних інвестицій, інжиніринг і технічну допомогу, франчайзинг проектів, торгових марок і зразків [19, с. 12].

Зазначимо, що за Шумпетером, виділяються п'ять типів інновацій:

- виробництво невідомого споживачам нового продукту з якісно новими властивостями;
- впровадження нового засобу виробництва, в основу якого не обов'язково покладено нове наукове відкриття, а може бути застосований новий підхід до комерційного використання продукції;
- освоєння нового ринку збуту га-

лузю промисловості країни, незважаючи на те, чи існував цей ринок раніше, чи ні;

- залучення нових джерел сировини та напівфабрикатів, незалежно від того, чи існували ці джерела раніше, чи ні;
- введення нових організаційних та інституціональних форм, наприклад, створення монопольного стану чи послаблення монопольного становища іншого підприємства.

Й.Шумпетер розрізняв поняття "винахід", "дослідження і розробки" та "інновація". На його думку, винахід — це ідеї, що є корисними для бізнесу, але не обов'язково використовуються; дослідження і розробки — це науково-технічна діяльність, яка проводиться у виробництві і в державних чи громадських установах. І, нарешті, інновація — це комерційне впровадження нової продукції чи нових засобів виробництва [15, с. 71-72].

Розглядаючи наведені думки вчених, можна бачити, що наука інноватика має багатовекторне спрямування, як по горизонталі, так і по вертикалі. З позиції вертикалі, інноватика розвивається ієрархічно на макро- та мікрорівнях, досліджуючи на цих рівнях інноваційну діяльність, інноваційні процеси, інноваційну політику держави та її структурних формувань. По горизонталі інноватика розвивається в одній площині, охоплюючи систему інноваційного бізнесу, проникаючи інноваційною складовою в різні сфери науки, господарської діяльності і підприємництва. На цьому підґрунті з'являється ціла низка напрямів інноваційної діяльності, які дозволяють характеризувати рівень інноваційного потенціалу в промисло-

вості, будівництві, транспорті, сільському господарстві тощо.

З організаційно-методичних позицій інноватика спрямована на створення інноваційного середовища на різних рівнях управління, відповідного інноваційно-інвестиційного клімату, дії екзогенних та ендогенних факторів впливу на інноваційний розвиток держави, регіонів та підприємств в умовах ринкових відносин. На основі інноватики визначається державна інноваційна політика, шляхи ефективного розвитку країни, трансформаційні перетворення в економіці на макро-, мезо- та мікрорівнях, побудова взаємовідносин з урахуванням глобальних економічних процесів, пошук шляхів розвитку в довгостроковій перспективі. Організаційна складова інноватики — це побудова відповідної інфраструктури, яка б задовольняла створення організаційних умов для творчої діяльності на основі економічної зацікавленості, захисту прав інтелектуальної власності, конституційних гарантій суспільства на об'єкти права інтелектуальної власності. Інноватика сприяє та визначає відповідні зміни в конкурентному середовищі, визначає завдання та досягнення рівня інноваційної діяльності, поведінку агентів та контрагентів щодо маркетингу інноваційного продукту та інноваційної продукції на ринку.

Інтелектуальна власність — засіб реалізації економічних інтересів

Інтелектуальна власність з позиції економіки знань є *інтелектуальним потенціалом* суспільства або інтелектуальним ресурсом суб'єкта господарювання.

Як зазначає В.Жаров, інтелектуальна власність не є продуктом інте-

лектуальної діяльності людини як таким, а є правом власності на певні результати інтелектуальної діяльності, що, з одного боку, потребують охорони та, з іншого боку, мають інтелектуальний (творчий) характер [16, с. 10-11]. В.Жаров звертає увагу на те, що діяльність може бути репродуктивною та творчою. **Репродуктивна діяльність** це процес, який виконується за детальним алгоритмом і в результаті якого створюється продукт, що не має новизни як для самого суб'єкта діяльності (суб'єктивна новизна), так і для інших членів суспільства (об'єктивна новизна). **Творча діяльність** відрізняється від репродуктивної тим, що це діяльність без алгоритму, кінцевим результатом якої є продукт, який має об'єктивну або суб'єктивну новизну. І саме *права на результати творчої інтелектуальної діяльності, що мають об'єктивну новизну, є інтелектуальною власністю як такою*. Але для того, щоб ці результати були визнані суспільством як об'єкти права інтелектуальної власності, необхідна їх формалізація у будь-який спосіб. Процес формалізації є необхідною передумовою набуття права інтелектуальної власності в установленому законом порядку.

Виходячи з викладеного, підсумовує В.Жаров, *інтелектуальна власність* — це формалізований результат творчої інтелектуальної діяльності, що надає автору або особі, яка визначена чинним законодавством, право власності на цей результат, яке набувається, здійснюється та захищається відповідно до законодавчо встановлених норм і правил [16, с. 11].

З означених позицій Інтелектуальна власність розглядається як особливий **Правовий інститут інтелектуальної власності**, який

включає до свого складу такі правові інститути: інститут авторських і суміжних прав; інститут патентних прав; інститут прав на позначення учасників цивільного обігу та введеної в цивільний оборот продукції; інститут прав на нетрадиційні результати інтелектуальної діяльності; інститут управління інтелектуальною діяльністю; інститут охорони права та міжнародно-правової охорони інтелектуальної власності тощо [17, 18]. І з іншого боку, як *об'єкт права інтелектуальної власності*, який набуває статусу нематеріальних активів. Об'єкти права інтелектуальної власності в господарській діяльності виступають активами, які мають відповідні ознаки, і, перш за все, ціну (вартість). Їх використання варто розглядати з позиції економіки, інвестицій, ціноутворення, бухгалтерського та податкового обліку. Головним при цьому є трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт, придатний для виробництва і ринку [19]. Проте, інтелектуальна власність — це не тільки поняття, що охоплює права, які відносяться до інтелектуальної діяльності, але й економічна категорія, що визначає систему економічних інтересів особистості (творця, авторів, власників) та суспільства.

Інтелектуальна економіка — складова інноватики

Поглибленням теорії інновації є формування інтелектуальної економіки, яка пов'язана з механізмом комерціалізації інтелектуальної власності в умовах господарської діяльності.

Ось чому, **Інтелектуальна економіка** — це галузь знань, яка вивчає теорію і практику функціонування ринкових структур та меха-

нізмів взаємодії суб'єктів економічної діяльності, пов'язаних з *інтелектуальним капіталом*. Вона є функціональною складовою економічних наук і спирається на фундаментальні положення, які вже відомі економічній теорії. Це змішана економіка, в якій інтелектуальний продукт створюється під впливом власних зусиль, які спрямовують підприємницьку активність на зростання інтелектуального капіталу, а держава регулює цей процес, встановлюючи правову структуру бізнесу і контролюючи її додержання [20, с. 13-14].

Інтелектуальна економіка стимулює отримання достатньо високих прибутків на базі малого капіталу та невеликої кількості працівників. Інтелектуальний капітал є одним із різновидів капіталу. Як економічна категорія, **інтелектуальний капітал розглядається як авансована інтелектуальна вартість, що в процесі свого руху приносить більшу вартість за рахунок додаткової вартості**. Вартісна оцінка права інтелектуальної власності є інтелектуальний капітал, який об'єктивований та ідентифікований з позиції створеного або придбаного інтелектуального продукту, що набув право інтелектуальної власності (нематеріальних активів).

Інтелектуальна економіка описує механізм формування інтелектуального капіталу та його складових у господарській діяльності. Саме тут інтелектуальний капітал складається з двох складових: людського капіталу та інтелектуальних активів (нематеріальних активів). Передують цьому процесу створення інтелектуального продукту, який на матеріальному носії стає інтелектуальним ресурсом.

Людські ресурси та інтелектуальні ресурси, або інтелектуальна

сила та інтелектуальний продукт, розглядаються разом як інтелектуальний потенціал, який не має вартісної оцінки, а вимірюється кількістю працюючих та кількістю ідентифікованих об'єктів інтелектуальної власності. Інтелектуальний потенціал, його визначення та рівень розвитку є складовою інноватики, яка спрямована на створення відповідного інноваційного середовища, в якому стимулюється творча діяльність, інвестиційні і матеріальні та трудові ресурси. Від рівня інноваційного потенціалу на макро-, мезо- та мікрорівнях залежать трансформаційні перетворення в економіці України, що є загальною надбудовою інтелек-

туальної економіки, яка спирається на інтелектуальний капітал.

У вартісному вимірі інтелектуальний потенціал відтворює інтелектуальний капітал. З методологічної точки зору людські ресурси створюють інновації і те, що можна описати й ідентифікувати, стає інтелектуальними ресурсами, а ті з них, що отримують правову охорону, стають інтелектуальною власністю, інтелектуальним активом. ♦

(закінчення статті у наступному номері)

1. Література:

1. Гець В.М., Семиноженко В.П. *Інноваційні перспективи України*. - Харків: Константа, 2006. — 272 с.
2. Чухно А. *Нова економічна політика (теоретико-методологічні засади)* // *Економіка України*. — № 6. — 2005. — С. 4—10.
3. Гець В. *Характер перехідних процесів до економіки знань* // *Економіка України*. — № 4. — 2004. — С. 4—14.
4. Глазьев С.Ю. *Теория долгосрочного технико-экономического развития*. — М.: Владар, 1993.
5. Федулова Л. *Технологічний розвиток економіки*) // *Економіка України*. — № 5. — 2006. — с. 4—10.
6. Краснокутська Н.В. *Інноваційний менеджмент: Навч. посібник*. — К.: КНЕУ, 2003. — 504 с.
7. *Американские буржуазные теории управления (критический анализ)*. — М., 1978.
8. Фостер Р. *Обновление производства: атакующие выигрывают* / Пер. с англ. — М.: Прогресс, 1987.
9. Апатова Н. *Методологічні основи дослідження інформаційної економіки* // *Економіка України*. — № 7. — 2005. — с. 58—64.
10. Чухно А. *Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі* // *Економіка України*. — № 5. — 2004. — с. 14—23.
11. Чухно А. *Актуальні проблеми стратегії економічного і соціального розвитку на сучасному етапі* // *Економіка України*. — № 4. — 2004. — с. 15—23.
12. Єщенко П. *Економічні теоретичні концепції та їх предмет* // *Економіка України*. — № 4. — 2004. — с. 56—61.

13. *Основы экономической теории: Учебник / С.В.Мочерный, В.К.Симоненко, В.В.Секретарюк, А.А.Устенко; Под общ. ред. С.В.Мочерного. — К.: О-во "Знання", КОО, 2000. — 607 с.*
14. *Инновационный менеджмент: Концепции, многоуровневые стратегии и механизмы инновационного развития: Учеб. пособие / Под ред. В.М.Аньшина, А.А.Дагаева. — М.: Дело, 2006. — 584 с.*
15. Чухно А. Й.Шумпетер — засновник еволюційної економічної теорії // *Економіка України. — № 7. — 2007. — с. 65—73.*
16. *Интеллектуальная собственность: Навчальний посібник / За ред. д.т.н. Цибульова П.М. — К. УкрІНТЕІ, 2006. — 276 с.*
17. Підпригора О.А., Підпригора О.О. *Право інтелектуальної власності України: Навч. посібник для студ. юрид. вузів і фак-тів ун-тів. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 336 с.*
18. *Охрана интеллектуальной собственности в Украине / С.О.Довгий, В.О.Жаров, В.О.Зайчук та ін. — К. Форум, 2002. — 319 с.*
19. Бутнік-Сіверський О.Б. *Трансформація інтелектуальної власності в інноваційний продукт // Інтелектуальний капітал. — № 5. — 2003. — с. 3—12.*
20. *Економіко-правові проблеми в сфері інтелектуальної власності: Монографія / Кол. авторів: Орлюк О.П., Бутнік-Сіверський О.Б., Ревуцький С.Ф., Нежиборець В.І., Федченко Л.Ю. та ін.; кер. авт. кол., наук. ред. д.е.н., проф. Бутнік-Сіверський О.Б. — К. НДІ інтелектуальної власності АПРН України, 2006. — 364 с.*
21. Геєць В. *Характер перехідних процесів до економіки знань // Економіка України. — № 5. — 2004. — с. 4—13.*
22. *Статистика науки и инноваций: Краткий терминологический словарь / Под ред. Л.М.Гохберга. — М.: ЦИСН, 1996.*
23. Соколенко С.И. *Производственные системы глобализации: Сети. Альянсы. Партнерства, кластеры: Укр. контекст. — К.: Логос, 2002. — 647 с.*
24. Rometz P.M. *Endogenous Technological Change, Journal of Political Economy, Vol. 98, 1990.*
25. Porter M. *The Competitive Advantage of Nations, London, Macmillan, 1998.*
26. Nelson R/R/ *National Systems of Innovation: A Comparative Study, Oxford, 1993.*
27. Ch. Kim, R. Mauborne. *Knowing a Winning Business Idea When You See One, Harvard Business Review, Sept. — Oct. 2000.*
28. *Регулятивні стратегії відкритих економічних систем і глобальна конкуренція за ресурси // Економіка України. — № 7. — 2007. — с. 4—14.*
29. Володін С.А. *Інноваційний розвиток аграрної науки: Монографія. — К.: МАУП, 2006. — 400 с.*
30. Якубовський М., Щукін В. *Інфраструктура — фактор прискорення інноваційного розвитку промисловості // Економіка України. — № 2. — 2007. — с. 27—38.*
31. Степанов О.П., Гончарова Н.П., Андросчук Г.О. *Інноваційний бізнес: кредитно-модульна система: Навч. посібник. — К.: Книжкове вид-во НАУ, 2007. — 420 с.*